

БЕЗСУБ'ЄКТНЕ ПОСТ/НЕ/УПРАВЛІННЯ: ДОСВІД В'ЯЗНИЦЬ

Інна Книш

Національний педагогічний університет імені Михайла Петровича Драгоманова

З'ясовано, що нині Україна переживає перехідний етап розвитку, що характеризується посиленням ролі неконтрольованих людьми тенденцій, які спонукають їх до соціальних перетворень у всіх галузях, зокрема, в управлінській. Зауважено, що одним з них може стати поширення досвіду роботи в'язниць, де управлінська діяльність перетворюється на суто технологічну (програмовану), внаслідок чого виникає нове явище – інформаційний менеджмент із притаманним йому безсуб'єктним пост/не/управлінням. Проаналізовано проекти в'язниць – Паноптикон Мішеля Фуко та Суперпаноптикон Марка Постера – і встановлено, що вони створювалися з метою визначення меж рутинності та монотонності рухів і дій людини, характерних для економіки індустріального суспільства. Підтверджено, що за допомогою інформації, внесеної до бази даних Суперпаноптикону (банківської системи), про що свідчить кредитоспроможність клієнта, він отримує різноманітні переваги. Доведено, що головною функцією Паноптикону є гарантування перебування в просторі, що ретельно охороняється, а першорядним завданням бази даних – щоб жоден зі сторонніх не ввійшов до неї; Паноптикон має на меті прищеплення мешканцям дисципліни як засобу проти незвичності та відмінності від інших, а також права вибору і будь-якого різноманіття.

Ключові поняття: Паноптикон Мішеля Фуко, Суперпаноптикон Марка Постера, безсуб'єктне пост/не/управління, інформаційний менеджмент, в'язень, база даних.

Кныш Инна. Безсубъектное пост/не/управление: тюремный опыт

Выяснено, что сейчас Украина переживает переходный этап развития, характеризующийся усилением роли неконтролируемых людьми тенденций, которые побуждают их к социальным преобразованиям во всех областях, в частности и управленческой. Замечено, что одним из них может стать распространение опыта работы тюрем, где управленческая деятельность превращается в чисто технологическую (программируемую), вследствие чего возникает новое явление – информационный менеджмент с присущим ему безсубъектным пост/не/управлением. Проанализированы проекты тюрем – Паноптикон Мишеля Фуко и Суперпаноптикон Марка Постера – и установлено, что они создавались с целью определения границ рутины и монотонности движений и действий человека, характерных для экономики индустриального общества. Подтверждено, что с помощью информации, внесенной в базу данных Суперпаноптикона (банковской системы), о чем свидетельствует кредитоспособность клиента, он получает различные преимущества. Доказано, что главной функцией Паноптикона является обеспечение пребывания в пространстве, которое тщательно охраняется, а первостепенной задачей базы данных – чтобы ни один из посторонних не вошел в нее; Паноптикон имеет целью прививание жителям дисциплины как средства против необычности и отличия от других, а также право выбора и любого многообразия.

Ключевые понятия: Паноптикон Мишеля Фуко, Суперпаноптикон Марка Постера, безсубъектное пост/не/управление, информационный менеджмент, заключенный, база данных.

Knysh Inna. Subjectless post/non/management: experience of prisons

As Ukraine's development is undergoing a period of transition, which is characterized by an increase in the role of uncontrolled tendencies, it encourages people to social transformations in all fields, including management. One of them may be the expansion of the experience of working in prisons, where management turns into a purely technological (programmed) activity, resulting in a new phenomenon – information management with its inherent subjectless post/non/management. The article analyzes the projects of prisons – Panopticon by Michel Foucault and Superpanopticon by Mark Poster, and it has been concluded that they were created in order to determine the boundaries of routine and monotony of human movements and actions, which are characteristic of the economy of an industrial society. It has been confirmed that with the help of the information of the Superpanopticon database (banking system) that is testified by the solvency of the client, it obtains various advantages. It has been proved that the main function of Panopticon is to provide the presence in carefully guarded space, and the primary task of the database is to guarantee that no outsider could enter it; Panopticon aims at implanting discipline to the residents as a means against unusualness and difference from others, as well as the right of choice and any variety. It is emphasized that Thomas Mathiesen, investigating the process of observing the minority by the majority (the mass media development), contributed to the creation of Synopticon. As to Panopticon it is described as a local mechanism of immobilization of people whereas Synopticon as the one of global character (observers are 'detached' from their location during observation); meanwhile those who are observed turn into observers. It has been noted that Panopticon forcibly creates the situation where people can be observed, while Synopticon proceeds from the method of temptation. "Pelican Bay" is a factory of isolation (immobilization – as an indicator of rejection in the era of space-time constraints). Having compared Panopticon of Michel Foucault and Craig Minogue's "Marngonet", it has been proved that the latter is a 'machine for transforming the mind' and 'producing subjectivity', and these technologies are aimed at determining the limit of space-time constraints of a man ("Pelican Bay").

Key concepts: Panopticon by Michel Foucault, Superpanopticon by Mark Poster, Synopticon by Thomas Mathiesen, Marngonet by Craig Minogue, "Pelican Bay", subjectless post/non/management, information management, banking system, solvency, client, prisoner, database.

Постановка проблеми. Сучасний глобалізований і суперечливий світ потребує змін не лише політичних, соціальних, освітніх, а й економічних і, якщо ними нехтувати, досягти прогресу в жодній із галузей життєдіяльності суспільства неможливо [4, с. 121]. Що стосується безпосередньо України, то вона перебуває нині на перехідній (від індустріальної до інформаційної) стадії свого розвитку, впродовж якої сформувалось індивідуалізоване суспільство з посиленою тенденцією до руху та переміщень (номадологізації). При цьому, як зазначає Зігмунт Бауман, глобалізація може бути визначена різними способами, але «реванш кочівників» виступає у цій ситуації переходу як один із найбільш вдалих, якщо не найкращий» [1, с. 44]. Це, зокрема, позначається на посиленні ролі неконтрольованих людиною сил і тенденцій, унаслідок дії яких зростають невпевненість і невизначеність, поглиблюються дезорієнтованість, обмеженість і безпомічність, виникає бажання тікати від реальності, шукаючи прихисток не у реальному, а віртуальному світі, придушуються ті прояви людського духу, які в минулому надихали на соціальні перетворення. При цьому настала нагода змін у всіх сферах людського життя. На цьому тлі віртуалізації, зокрема, виникає один з міждисциплінарних напрямків – «інформаційний менеджмент» як «нова ера в управлінні», на основі **безсуб'єктного пост/не/управління**, якому бракує не знання, а волі до виконання, до *самоуправління*. При цьому особлива увага сучасних дослідників зосереджена саме на посиленні ролі **суб'єкт-суб'єктних взаємин**. Розглядаючи проекти, запропоновані Мішелем Фуко (Паноптикон) і Марком Постером (Суперпаноптикон), ми спробуємо дослідити, як здійснювалися досліди над людьми з метою виявлення меж рутинної та монотонної праці, на яку вони здатні. Ці дослідження були необхідні для верхівки індустріального суспільства, що зосереджувала у своїх руках матеріальні цінності. Таким чином, ми доведемо, що влада (глобалісти) продовжують експериментувати над людьми, прагнучі отримувати надприбутки шляхом знецінення фізичної та тепер уже й інформаційної праці.

Основний матеріал дослідження. Як відзначає Володимир Аршинов, сучасний світ є не тільки цілісним, але й складним утворенням, життя в якому спонукає до інновацій і фрустрацій (наприклад, соціальні проблеми) [5, с. 165]. На сучасному етапі розвитку України, коли на зміну індустріальному (суспільству виробників і споживачів) приходять інформаційне суспільство (суспільство послуг), уже не потрібні працівники, зайняті на виробництві, натомість гостро бракує фахівців у галузі надання послуг.

Як наслідок, пріоритетності набувають професії, пов'язані з оперуванням та управлінням, перш за все, маркетинг і менеджмент. Фахівці в цих галузях завдяки глобальним мережам, креативним навичкам, фінансовій проникливості й ефективній рекламі здатні забезпечити додаткову вартість продуктів і послуг. Представники зазначених інформаційних професій працюють в умовах постійних змін, і головна їх риса – гнучкість, можливість адаптуватися до незліченних нових ситуацій. Сучасний маркетолог або менеджер не бажає зберігати постійну посаду в солідній корпоративній бюрократії, а воліє переходити від проекту до проекту, укладаючи короткотермінові консалтингові контракти та постійно поповнюючи свої знання для ефективного розв'язання певного завдання. Свою кар'єру, своє «портфоліо» він створює сам, а не приймає з рук корпоративної бюрократії [12].

Потрібно зазначити, що сучасний світ переживає «революцію менеджерів», причому, як зауважує Володимир Кутирьов [6, с. 196], історія управління рухається до втрати суб'єктивного характеру. Безпосередня залученість до виробничого процесу – це прикметна риса менеджерів у традиційних, доіндустріальних суспільствах, що йому притаманне вольове, харизматичне управління. Зараз (особливо в інформаційних суспільствах) відбувається пошук раціональної схеми праці, оптимізація взаємодії фінансових і матеріально-енергетичних потоків. Власне менеджер уже не зобов'язаний знати ні виробництво, ні зайнятих у виробничому процесі людей. Маючи лише приблизне уявлення про ці речі, він «жерує» контурами різноманітних господарських зв'язків. Особистими якостями такого менеджера мають бути інтелект, уміння прораховувати ситуацію, а на вищому рівні – не стільки розпоряджатися, скільки домовлятися.

Вочевидь, ідеалом управління за сучасних умов є його відсутність. Управлінське ставлення набуває рис суто технологічного, перетворюючись на програмування; ручне → комп'ютерне → машинне. Виникає нове міждисциплінарне явище – «інформаційний менеджмент» як «нова ера в управлінні» – безсуб'єктне пост/не/управління [6, с. 198], і нам бракує не знання, а волі до виконання, волі до *самоуправління* [6, с. 200]. Тому ми спробуємо проаналізувати створення управлінської системи, яка редукується до суто технологічного програмування, що, як ми вважаємо, подібне до практики створення в'язниць. Вона виявляється дією за методами та плідною за результатами, маючи на меті підготовку кадрів нового покоління і творячи підґрунтя для тактики **безсуб'єктного пост/не/управління**. Розглянемо,

як формувалися ці ідеї, на прикладі Паноптикону та Синоптикону.

Ідея Паноптикону виникла в Ієремії Бентама під час його подорожі до Російської імперії в 1786 р. Його брат Самюель за кілька років до цього перебував на службі у князя Г. О. Потьомкіна, займаючись облаштуванням ідеального маєтку. Саме Самюелю Бентаму і належить ідея будівлі, архітектура якої дозволяла б зробити досяжним для спостереження максимальний простір за мінімальною чисельністю спостерігачів. На ці ж ідеї він спирався і під час організації мануфактур, які належали князеві, а також моделювання універсальної в'язниці й організації влади. Так було відкрито найбільш важливе із занять політичної еліти (верхівки) – маніпулювання поглядом влади.

Ідеї Паноптикону і потьомкінського села витончено доповнюють одна одну. Взірцеві поселення було зведено для переконання влади та приховування справжнього стану речей; Паноптикон поширював погляд влади, маскуючи її природу. Обидві «машини зору», Паноптикон і потьомкінське село, було створено для людини, яка однією з перших у Російській імперії зробила відправлення влади своїм єдиним заняттям. Г. О. Потьомкін винаходив сучасну владу, а Бентам – сучасний погляд. Будівля і термін зажили такої слави, що використовувались як загальноприйнята метафора. Павел Свін'їн, у 1818 році відвідавши маєток Аракчєєва у Грузіно, так висловлював своє захоплення: «З бельведера, або, доречніше сказати, обсерваторії, відкриваються незрівнянні краєвиди на всі боки. Двадцять два села, які належать графові, як на блюдці; у телескоп видно навіть, що у них діється; око поміщика стежить за ними і, як у паноптиконі, одним поглядом керує їхніми діями». Паноптикон, як зазначає Ієремія Бентам, уподібнюється до «вулика, кожна чарунка якого відкрита погляду того, хто перебуває посередині. Затаєний спостерігач діє подібно до невидимого Духу; але Дух цей у потрібному випадку може істотно довести свою присутність» [11].

У «Оці влади» Мішель Фуко розповідає, що, ознайомившись із працею англійського юриста Ієремії Бентама (кінець XVIII століття), яка впродовж довгого часу залишалася невідомою, він вивчав джерела клінічної медицини та мав намір дослідити також і лікарняну архітектуру II половини XVIII століття (пов'язану з рухом за реформу лікарняних установ). Тут варто зауважити, що доволі довго французький мислитель був переконаний, що ключова проблема корінилась у поглядах на тогочасну медицину.

Пізніше, вивчаючи проекти з перебудови в'язниць (I половини XIX століття), Мішель Фуко

усвідомив, що їх автори дотримуються тих самих вимог щодо в'язнів. Якщо стисло, так ми змінюємо самі засади в'язниці, бо виявляється, що повна освітленість і погляд наглядача стережуть краще за пільму. Тому покаранням в'язня стає навіть не стільки факт тілесного ув'язнення, скільки відкритість і прозорість його існування, через що він постає як ідеальний керований об'єкт (**безсуб'єктне пост/не/управління**). Як наголошує Мішель Фуко, «... основна мета Паноптикону: привести ув'язненого в стан усвідомлюваної та постійної видимості, яка забезпечує автоматичне функціонування влади» [10, с. 294].

Досвід Паноптикону знайшов своє практичне застосування у Паризькому військовому училищі у 1751 році щодо дортуарів вихованців [7, с. 220–221], надихнув на організацію різноманітних просторів, а наразі – й сучасних установ (шкіл, інтернатів, бібліотек, в'язниць, лікарень тощо), що їх територія має бути структурована у вигляді численних сегментів (кімнат, кабінетів, камер, палат тощо), доступних для спостереження, яке має залишатися прихованим [2].

Таким чином, панування культурного позасвідомого Мішель Фуко протиставляв діяльності «соціально знедолених»: божевільних, хворих, злочинців. Цікаво, що до останньої категорії, за його міркуваннями, належали митці та мислителі. Мішель Фуко мріяв про «ідеального інтелектуала», який не знає, де він був учора і куди потрапить завтра, і який, будучи аутсайдером щодо сучасної йому епістемі, здійснює її деконструкцію, вказуючи на слабкі місця – вади загальноприйнятої аргументації, покликаної зміцнити владу панівних авторитетів і традицій [7; 8; 9].

Ідея Паноптикону Мішеля Фуко відразу набула великого резонансу в науковому світі. Так, Марк Постер, потрактовуючи електронні бази даних як удосконалений кіберпросторовий варіант Паноптикону, висловив припущення, що «наші тіла підключені до мереж, баз даних, інформаційних потоків», а отже, всі ці сховища інформації, до яких наші тіла «прив'язані інформативно», «вже не є прихистком від спостерігачів або бастионами, навкруги яких можна побудувати лінію супротиву» [14, с. 284, 291]. Ці бази поповнюються щоразу, як хтось використовує кредитну картку. Саме тоді, на думку Марка Постера, і виникає **суперпаноптикон**, що має зовсім інший характер, ніж у Мішеля Фуко: об'єкти спостереження, які надають дані для зберігання, є головним чинником у процесі спостереження та грають цю роль *добровільно*.

Головним завданням Паноптикону було прищепити його мешканцям дисципліну і

змусити їх поводитися за єдиним зразком; він був знаряддям, спрямованим проти незвичності та відмінності від інших, а також права вибору і будь-якого різноманіття. Але коли йдеться про потенційні спроби використання баз даних клієнтів кредитними та маркетинговими компаніями, така мета не ставиться. Вони передбачають зовсім інші цілі: за допомогою інформації, внесеної до бази даних, підтвердити, що ці люди «заслужують на довіру», вони надійні клієнти й мають можливість вибору (суб'єкт-суб'єктні взаємини), а ті, хто цієї можливості не має, відсіваються (безсуб'єктні взаємини), щоб уникнути збитків і непотрібних витрат. Отже, внесення до бази даних – це обов'язкова передумова «кредитоспроможності», що відкриває доступ до переваг.

Мешканці Паноптикону були в'язнями, психічнохворими, робітниками і/або солдатами, чия поведінка мала підпорядковуватися рутинній і монотонній праці, а до бази даних заносяться *надійні користувачі та ті, хто заслуговує на довіру*. Решта, чия здатність брати участь у грі користувачів викликає сумнів через те, що їх життєва мета не належить до інформації, яку потрібно зберігати, відсівається. Головною функцією Паноптикону було гарантувати, що ніхто *не залишить* простір, що ретельно охороняється (безсуб'єктні взаємини), а база даних має функціонувати так, щоб ніхто зі сторонніх *не міг увійти* до неї, не маючи відповідних «вірчих грамот» або підробивши їх (безсуб'єктні взаємини). Чим більше інформації містить база даних, тим *більшу свободу має клієнт* (суб'єкт-суб'єктні взаємини).

Таким чином, база даних – це інструмент відбору, відокремлення і відсіву, це «сито», на «дні» якого залишаються не «покидьки суспільства», як у п'єсі Максима Горького «На дні» [3], а його «вершки» – «глобалісти», які мають допуск до цього кіберпростору. База даних – це **засіб пересування (для номад)**, а не ланцюг, який приковує людину до місця (**осілості**).

Дослідник Томас Матісен по-іншому тлумачив ідею Мішеля Фуко. За його уявленнями, встановлення влади за моделлю Паноптикону являло собою перш за все перехід від ситуації, коли більшість спостерігала за меншістю, до ситуації, коли меншість спостерігала за більшістю [13, с. 215-234]. У процесі здійснення влади спостереження поступилося місцем демонстрації. До Нового часу влада справляла враження на простолюду, дозволяючи йому із захопленням, повагою й острахом споглядати її в усій пишноті та величі. Пізніше влада воліла залишатись у тіні, спостерігаючи за підданими та не дозволяючи їм спостерігати за собою.

Висновки. Проаналізувавши трансформації суспільства ми дійшли висновків, що останнім часом у суспільстві відбулися суттєві зміни, а саме воно рухалося від колективізму з його довготривалими міцними родинними зв'язками через індивідуалізм до повної свободи від будь-яких обов'язків і зобов'язань. Це позначилось і на інших аспектах життя людини та суспільства (перехід від суспільства виробництва – споживання – до суспільства надання послуг). Тому важливість зміни пріоритетів, стратегій і тактик у менеджменті й маркетинговій діяльності важко переоцінити, що спонукає провадити дослідження цих проблем залучаючи міждисциплінарні дослідження.

При цьому ми розглянули два підходи щодо управління. Перший підхід ґрунтується на впровадженні **суб'єкт-суб'єктних взаємин**, з метою розширення менеджерами «широти навичок» управління завдяки переходу до нової економіки – економіки знань, в якій головними важелями стають процеси накопичення і використання знань, що від них залежить економічний поступ країни, та яка спирається на інтелектуальний потенціал суспільства, тобто сукупність наукових і повсякденних знань, утілених у технологіях, культурі, виробництві, повсякденному житті. Другий підхід – це досвід роботи в'язниць, де управлінська діяльність перетворюється на інформаційний менеджмент із притаманним йому **безсуб'єктним пост/не/управлінням**.

Докладно проаналізувавши Паноптикон Мішеля Фуко, ми дійшли висновку, що він дуже вдало використав метафору нездійсненого проекту Ієремії Бентама, завдяки чому з'явилася нова метафора трансформації, передислокації та перерозподілу контрольних повноважень за часів Нової й Новітньої історії. Ієремія Бентам за різними вивісками контролюючих органів зумів розгледіти головне завдання влади – насаджувати дисципліну за рахунок перманентної, реальної усвідомлюваної загрози покарання, а за багатоманітністю назв, які несли засоби здійснення влади, виявити їх глибинну стратегію – змушувати підданих вірити в те, що вони не можуть ані на хвилину схватитися від усевидючого керівництва, а отже, що жодне правопорушення, навіть таємне, не залишиться безкарним.

Паноптикон узагалі виключав існування приватного простору. З цією метою в Паноптиконі одні мешканці спостерігали за іншими (до появи Паноптикону – за обраними), натомість у Синоптиконі мешканці спостерігали за «глобалістами», авторитет яких забезпечується самою їхньою віддаленістю. Вони люди не сьогосвітні; постійно привертаючи до себе увагу,

залишаються недоступними; величні та земні, вони мають незмірні переваги та є для «нижчих» провідними зірками, за якими ті йдуть або мріють іти; вони викликають одночасно і захоплення, і жадання. Отже, Паноптикон являє собою механізм **локального впливу** (знерухомилення людей), а Синоптикон справляє **глобальний вплив** (самі спостерігачі у пліні спостереження «відриваються» від своєї локації).

Зіставивши Паноптикон Мішеля Фуко і Суперпаноптикон Марка Постера, ми

Список використаних джерел

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. Пер. с англ., ред. В. Л. Иноземцева. М. : Логос, 2005. 390 с.
2. Бобринская Е. А. Дисциплинарные пространства. Режим доступа: http://www.aica.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2579
3. Горький М. На дне. Режим доступа: https://www.e-reading.club/bookreader.php/16001/Gor%27kiii_-_Na_dne.html
4. Захарчин Г. М. Склярчук Т. В. Трансформація нових цінностей у категорії менеджменту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 2. С. 121–128.
5. Инновационная сложность. Парадигма сложности в перспективе философской стратегии Жюлья Делёза. *Философия науки и техники* : материалы круглого стола. 2016. Т. 21. № 2. С. 149–181.
6. Кутырёв В. А. Бытие или ничто. СПб. : Изд-во «Алетейя», 2009. 496 с.
7. Фуко М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью, 1970–1984 (у 3 ч. Ч. 1). Перевод с франц. С. Ч. Офертаса; под общ. ред. В. П. Визгина и Б. М. Скуратова. М. : Praxis, 2002. 384 с.
8. Фуко М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью, 1970–1984 (у 3 ч. Ч. 2). Перевод с франц. И. Окуневој; под общ. ред. Б. М. Скуратова. М. : Praxis, 2005. 320 с.
9. Фуко М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью, 1970–1984 (у 3 ч. Ч. 3). Перевод с франц. Б. М. Скуратова; под общ. ред. В. П. Большакова. М. : Praxis, 2006. 311 с.
10. Фуко М. Надзирать и наказывать. Перевод В. Наумов. Москва : Ad Marginem, 1999. 480 с.
11. Эткинд А. Фуко и тезис внутренней колонизации : постколониальный взгляд на советское прошлое. *Новое литературное обозрение*. 2001. № 49. С. 50–74.
12. Handy C. The Age of Unreason. Harvard : Business Review Press, 1995. 288 p.
13. Mathiesen T. The Viewer Society: Michel Foucault's «Panopticon». *Theoretical Criminology* : an international journal. London, 1997. Vol. 1 (2). P. 215–232.
14. Poster M. Database as discourse, or electronic interpellations. *Detraditionalization*. Ed. Paul Heelas, Scott Lash and Paul Morris. Oxford : Blackwell, 1996. P. 284, 291.

усвідомили, що вони створювалися владою для дослідження рутинності та монотонності рухів і дій людини та доведення їх до межі. Тобто в'язниця – це адміністративний апарат соціальної ізоляції індивідів з когнітивним механізмом, який піддає кожного з них безперервному нагляду. Ми довели, що такі технології дозволяють владі визначати ліміт просторово-часового обмеження людини.

References

1. Bauman Z. Individualizirovanne obšestvo. Per. s angl., red. V. L. Inozemceva. M. : Logos, 2005. 390 s.
2. Bobrinskaâ E. A. Disciplinarnye prostranstva. Režim dostupa: http://www.aica.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=2579
3. Gor'kij M. Na dne. Režim dostupa: https://www.e-reading.club/bookreader.php/16001/Gor%27kiii_-_Na_dne.html
4. Zaharčîn G. M. Sklâruk T. V. Transformaciâ novih cinnostej u kategorii menedžmentu. *Marketing i menedžment innovacij*. 2017. # 2. S. 121–128.
5. Innovacionnaâ složnost'. Paradigma složnosti v perspektive filosofskoj strategii Žilâ Delëza. *Filosofiâ nauki i tehniki* : materialy kruglogo stola. 2016. T. 21. # 2. S. 149–181.
6. Kutyrëv V. A. Bytie ili ničto. SPb. : Izd-vo «Aletejâ», 2009. 496 s.
7. Fuko M. Intellektualy i vlast': izbrannye političeskie stat'ï, vystupeniâ i interv'û, 1970–1984 (u 3 č. Č. 1). Perevod s franc. S. Č. Ofterasa; pod obš. red. V. P. Vizgina i B. M. Skuratova. M. : Praxis, 2002. 384 s.
8. Fuko M. Intellektualy i vlast': izbrannye političeskie stat'ï, vystupeniâ i interv'û, 1970–1984 (u 3 č. Č. 2). Perevod s franc. I. Okunevoj; pod obš. red. B. M. Skuratova. M. : Praxis, 2005. 320 s.
9. Fuko M. Intellektualy i vlast': izbrannye političeskie stat'ï, vystupeniâ i interv'û, 1970–1984 (u 3 č. Č. 3). Perevod s franc. B. M. Skuratova; pod obš. red. V. P. Bol'shakova. M. : Praxis, 2006. 311 s.
10. Fuko M. Nadzirat' i nakazyvat'. Perevod V. Naumov. Moskva : Ad Marginem, 1999. 480 s.
11. Ètkind A. Fuko i tezis vnutrennej kolonizacii : postkolonial'nyj vzglâd na sovetskoe prošloe. *Novoe literaturnoe obozrenie*. 2001. # 49. S. 50–74.
15. Handy C. The Age of Unreason. Harvard : Business Review Press, 1995. 288 p.
16. Mathiesen T. The Viewer Society: Michel Foucault's «Panopticon». *Theoretical Criminology* : an international journal. London, 1997. Vol. 1 (2). P. 215–232.
12. Poster M. Database as discourse, or electronic interpellations. *Detraditionalization*. Ed. Paul Heelas, Scott Lash and Paul Morris. Oxford : Blackwell, 1996. P. 284, 291.

Відомості про автора:

Книш Інна Василівна

ORCID 0000-0003-4194-1555

докторант кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
knysh_sumy@ua.fm

Information about the author:

Knysh Inna Vasylivna

ORCID iD 0000-0003-4194-1555

Doctoral Researcher of the Department of Management and Innovative Technologies of Socio-Cultural Activity National Pedagogical Drahomanov University (Kyiv, Ukraine)
knysh_sumy@ua.fm

Рецензент:

*доктор філософських наук,
професор Воронкова В. Г.*

Reviewer:

*Doctor of Philosophical Sciences,
Professor Voronkova V. H.*